

ЛЮДМИЛ СТОЯНОВ

ТВОРЧЕСКИЯТ АВТОРИТЕТ НА ПИСАТЕЛЯ

— Какви основни изводи правите от своя досегашен творчески път?

— Без да гледам несериозно на въпроса, мога да кажа, че когато един писател е изтезавал невинната бяла хартия близо шест десетилетия, сигурно в кошницата на литературата е паднало нещо, което би дало повод на хората да кажат две хубави думи за него. Първо — възрастта — тя има две страни. Едната е, че в по-голямата си част животът е отминал и в нея са останали много от радостите и хубавите чувства, творческите възторзи, впечатленията на младостта, до деня, когато човек трябва да си направи равностметка и да види какво му остава напред. И тогава разбира — и това е втората страна — че твърде много неща не е завършил и съжалява, че може би няма да ги завърши.

— Какво собствено влагате в първата част и какво във втората?

— Реката на живота преминава пред нас, преминава стихийно, но малцина се вглеждат в хилядите особености, нюанси, краски, в земната и небесна действителност, в съществуването на хората и тяхната борба за самоизграждането им като личности, в опознаване пружините на общественото развитие. Без някакъв тласък обаче, без случайно и неочаквано съвпадение на обстоятелствата, подобно на описаното от Жан-Жак Русо пробуждане на съзнанието му за многообразието и красотата на света, не е възможно насочването на човешкия дух към извора на творчеството.

— Може би това е закономерно явление, но как то се е отразило във Вашето творчество?

— Аз се връщам мислено назад, за да черпя примери за влиянието на живота (в най-широк смисъл) върху развитието на цяла редица писатели, от затворения свят на индивидуализма към широкия кръгзор на жизнените явления, на страданията и човешките драми, на борбата на хората за по-добър живот, за да спомня моя личен опит по този въпрос. Този опит обхваща периода от 1905 година до наше време.

— Вие поставяте ударението върху действителността, като че тя е, която прави писателя?

— Често се случва, че събитията на историческия живот действуват върху писателя в една или друга посока и ако той не е подготвен да разкрие техния смисъл, едва ли би могъл да намери своя творчески път. Подобни колебания разкриваме у мнозина писатели, които или ги задържат в руслото на традицията и консерватизма, или им разкриват широк път към висините на своята епоха.

— За нас е интересно как Вие — Людмил Стоянов — сте минали през зигзагите на развитието?

— В библиотеката на селския учител например пред невръстния син попадат някои книги, които той неохотно зачита, докато постепенно те страстно го увличат: „Тарас Булба“ от Гогол, „Възкресение“ от Лев Толстой, „Хиляда и една нощ“, „Клетниците“ от Виктор Юго, „Един живот“ от Мопасан, „Под игото“ от Иван Вазов и други. Бащата очевидно е имал добър литературен вкус, защото тъкмо тия творби разкриват в съвкушност един широк, безкраен низ от най-различни впечатления, образи и характери, богата панорама на живота. За младия юноша интересът се изчерпва с приключенията на героите, но едновременно, като звука на селското клепало вечер, пред него преминават сцени, една от друга по-странни, страшни или чудесни, които изострят чувствителността и любопитството му към живота около него. Стова се свързва примерът, който дадох с преображението на Русо.

Какви са тези случайни или подсъзнателни „предпоставки“, които подготвят писателя за възприемане на богатата действителност, на движението на живота, преди той да е станал писател, преди да е дочул гласа, който заповядва: „Глаголом жги сердца людей“?

— Може би тъкмо за това ни е думата?

— Всеки писател, дори без да иска, живее с идеите на своето време, които в една или друга степен се отразяват в творчеството му, в зависимост от произхода, средата, образованието; но това не е всичко. Идейното съдържание на века се предава подсъзнателно, както се вдишва утреният свеж въздух, а се възприема и отразява, както симпатичното мастило върху белия лист при определено нагриване на огън. По тоя начин самото израстване на писателя е свързано с известна подготовка, чрез запознаването му с творбите на предшествениците и съвременниците. И той прави — желателно е да прави — съответни заключения.

— Вие лично през какви етапи сте минали, за да стигнете до правдивото, реалистично възприемане и възпроизвеждане на жизнените явления?

— Известно е, че след Първата руска революция настъпи революционен отлив, който се отрази и в руската литература; този отлив достигна и у нас. Той получи прозвището „арцибашевщина“ и не намери особен отзвук. Не намери отзвук също поезията на декадентите-мистици, богоискатели, песимисти и певци на смъртта и моралното разложение. Ние, младите поети от това време, следяхме, наред с „Весы“ и „Аполлон“, също и „Мир божий“ и други кадетски и социалдемократически органи и тяхната полемика (Неведомски срещу Арцибашев, стълкновенията на Горки с реакцията), която ни помагаше да разберем истинския път на писателя.

— Само това ли?

— Достигна до нас и веснето на френските символисти и парнаристи, като Бодлер, Верлен, Леконт де Лил и ние се стремяхме да видим положителното в тяхното творчество. Достигна също и влиянието на Ницше, което обърка не малко глави. До каква степен бе завладял Ницше съзнанието на някои писатели, стана ми ясно от следния факт: в екземпляра на „Тъй рече Заратустра“ у мой познат поет всички страници бяха подчертани с червен, син и зелен молив, всички до последната дума. Аз се засмях и приятелят ми ме погледна изненадан и направи недоволно лице. Набелязах цяла страница от „мисли“, от които се упиваше той: „Ако животът не ти се удаде, смъртта сигурно ще ти се удаде“; „Обичайте мира, но само като средство за нова война“; „Състраданието е глупост, всички, които създават, са жестоки“. И тъй нататък. Тази чисто

„юнкерска“ философия предизвика у мен чувство на вътрешно потръпване, защото аз бях примитивен дух. Може би тук имаше някаква поезия? „Свръхчовекът“ Заратустра още в началото на книгата се провиква към слънцето: „О, велико светило! Какво би било твоето щастие, ако нямаше тия, на които светиш?“ Приятелят ми припадаше от възторг, но аз оставах равнодушен.

— Вие лично имаште ли никакви предпочитания?

— Вълнуваше ме поезията на руските символисти, на първо място Блок и Брюсов, и съвсем малко поезията на Балмонт, Сологуб, Северянин. Имаше някаква връзка между Блок и Лермонтов и между Брюсов и Пушкин — независимо от идейното съдържание — по-скоро може би в отношението им към живота и изкуството. Правех разлика между тия поети и останалата декадентска фаланга. Аз например превеждах и едните и другите паралелно: „Полтава“ и „Всичий Олег“ от Пушкин наред с „Каменщик“ и „Хвала человеку“ от Брюсов, „Ночная фиалка“ и „Незнакомка“ от Блок и „Демон“ и „Песня про царя Ивана Васильевича, молодого опричника и удалого купца Калашникова“ от Лермонтов. Това може би Ви се вижда странно?

— Не съвсем. Случват се в литературата подобни противоречиви сближения. Но само за руската поезия ли се отнася?

— В началото на нашия век влиянията идваха също и от Запад. Такива поети като Верхарн напрмер увеличаха Гео Милев. Д. Дебелянов се увеличава от Верлен и Франси Жам, Т. Траянов от Хюлдерлин, Хофманстал и други. Но общо взето руската поезия стоеше на първо място. По-късно аз преведох повечето от творбите на Пушкин (10 тома) и почти целия Лермонтов (5 тома).

— Кога и как завършиха тия влияния? Каква е връзката на творчеството Ви с обществено-политическите борби?

— Така се случи, че животът ми още от най-ранно детство е вървял паралелно с развитието на обществените събития и борби, които ставаха в периода от края на миналия век до Първата световна война и в периода на фашизма. Семейството, училището ми дадоха ценни уроци, но именно общественото развитие, събитията, историческите факти са които разкриха пред мен живота като борба на класите. Трябваше да взема съответно отношение и аз съм взел тъкмо това отношение, което, така да се каже, дава оправдание на цялото ми творчество. Особено такива събития, като да кажем Балканската война, в която участвах като редник. В тази война имах възможност да видя отблизо живота на въоръжения български народ в обстановката на голямо национално бедствие, в моменти на трагическо страдание. Трябваше човек да бъде лишен изобщо от национално чувство, за да не разбере, да не види истината на този исторически момент и да не се проникне от най-голяма привързаност към страдащия народ. Това се повтори по-късно в Първата световна война, където имах възможност като военен кореспондент да опозная и другата страна — офицерството — което не беше единодушно по въпроса за смисъла на войната: действащо офицерство, настроено монархически-завоевателно, и запасно, на което войната бе чужда идейно и органически. И тук трябваше да се прави известна разлика. Аз имах свободата да обикалям фронта и да забелязвам контрастите. Тъкмо тогава на фронта в Македония дойде вестта за Великата октомврийска социалистическа революция. Началството се опитваше да скрие това, което ставаше в Русия, но, разбира се, то беше невъзможно и войниците

научаваха новините още същия ден. На следната година, под влиянието на събитията в Русия, гладната и гола войнишка маса извърши Владайското въстание. Тия събития, безспорно, бяха силни и те оказаха своето влияние, за да видя противоречията на живота около себе си в историческа перспектива. Така се стигна до положението неясните младежки увлечения да останат в миналото и да започне нова творческа ориентировка.

— В какво се изрази тя?

— В това, че аз трябваше да взема отношение към войната, като писател и човек, както и да взема открито страната на народа. Но имах ли моралното право да говоря от името на народа? Какво бях аз? „Единица“, по изрази на Маяковски. Имах ли нужния авторитет? Бяха ли моите произведения достатъчен авторитет, на който да се опира?

Единица! Кому она нужна?

Голос единицы

тоише писка.

Кто ее услышит?

Тъкмо тези мисли са ме тревожили (след Владайското въстание — 1918 г.) и аз съм се оглеждал около себе си и съм се питал: коя е тази неопетнена обществена сила, която държи за интересите на народа, против несбuzдагата военщина и против короната? И си отговорих: партията — Българската комунистическа партия. Между нас се получи мълчаливо единство на действието. Ние вървахме (отначало мислено, по-късно — в действие) към една цел — против войната и против фашизма.

Фашистският военен преврат през 1923 г. изправи народа пред нови опасности: той се вдигна на всенародно въстание през септември същата година, за да защити своите права и свободи, да спаси страната от нова катастрофа. Въстанието бе жестоко потушено, но с това монархо-фашистката диктатура изкопа пропаст между себе си и народа.

— Във връзка с това, кажете, как се създава според Вас авторитетът на писателя, как се изгражда той?

— Както виждате, този проблем ме е занимавал дълго време; аз си казвах, че само ако има нужния творчески авторитет, писателят може и трябва да вземе перото в защита на онеправдания народ, на цялото човечество. Когато в 1910 г. умря Лев Толстой, аз писах за него в специална статия: „Цялото човечество е в траур и всички вече виждат, че са изгубили един свой верен упътвач в живота, един човек, пред титаническите сили на когото би се смаяла самата природа, ако тя имаше разум“.

Така си представях аз авторитета на писателя, правото му да говори от името на своя народ, в защита на онеправданите и поруганите. Авторитетът на писателя се съдържа преди всичко в неговите произведения, ако те са свързани с действителността и ако показват живота на народа в правдива и ясна светлина.

На какво дължеше Лев Толстой тоя свой авторитет, ако не на своите ненадминати творби, тъй ярко отразили живота и историята почти на целия XIX век, както и на безупречното му обществено поведение?

Под обществено поведение разбирам не само действията на писателя, но и неговото мислене. Това поведение, според мен, ще бъде безупречно, ако мисленето на автора е насочено по линията на едно правилно историческо развитие.

— За кой период се отнасят тия Ваши съмнения и решения?

— За периода на 20-те години, когато след военно-фашисткия пре-

врат у нас аз написах няколко пиеси — „Краят на Раковица“, „Антигона“, „Вълците пазят стадото“, „Пенелопа или вярната жена“, „Жълта звезда“, в които се разобличаваше фашизмът, като система на насилие и война. Те обаче не можеха да упражнят нужното въздействие върху обществото, тъй като театрите смятаха, че оскърбяват обществените порядки. Всяка от тях засягаше отделни страни на фашисткото насилие и гнет.

— Как се отнасяше към Вас фашистката власт?

— Не само фашистката власт, но и продажната монархо-фашистка интелигенция ме атакуваше в своите печатни органи за всяка моя творба — стихотворение, разказ, статия — като насочваше вниманието на полицията към техния „комунистически“ смисъл. Аз от своя страна също атакувах почти през ден-два в лявата преса тия безчестни писания, като връщах въпросите към тяхната литературно-обществена основа.

На едно литературно четене в София, между другите участници, аз прочетох стихотворението „Другари“. То започваше със следните строфи:

Ний бяхме петима в окопа —
Четиримата вече са прах. . .
Едва ли „хуманна“ Европа
е чула и знае за тях.

За какво се бият? За чии интереси жертвуват живота си хиляди хора? Нима простите войници отвъд са наши врагове? Следва краят на стихотворението:

Разбрахме, другари, но късно:
Не там, в полунощния мрак,
не там, срещу фронта навъсен,
не там беше нашия враг!

В настъпилото мълчание двама офицери, седнали на първия ред, станаха и демонстративно напуснаха залата. Несъмнено името ми бе записано в полицейските досиета. Започнаха провокации, обиски, арести, заточения. Като редактор на литературния седмичник „Щит“ трябваше периодично да давам обяснения за една или друга статия пред невежи агенти. В началото на 30-те години вече се наложи да премина от отбрана в нападение.

Като начало на тази нова творческа ориентировка най-напред трябва да спомена разказа „Милосърдието на Марс“. Няма да разправам неговата история. Ще кажа само, че поради особените условия тогава (интересът на прогресивните сили в света към борбата на народа ни, възмущението от фашисткия преврат) разказът намери неочаквано отражение не само у нас, но, както ми казваха, и в чужбина. Масовите избивания без присъда на патриоти стана обикновено явление, но възгласът на офицера, началник на наказателния отряд в разказа, пред ямата с полуживи трупове, с намушкани с щикове човешки тела: „Стига сте мъчили хората! Заривайте ямата по-скоро!“ навярно е фрапирала читателите, ужасени от жестокостта на палачите. Разбира се, по-късно зверствата на Хитлер надминаха всяко въображение, но тия първи по рода си фашистки изстъпления в България трябваше да бъдат разобличени.

— Какво беше Вашето самочувствие като писател в периода на антифашистката борба в България? Как реагирахте на провокациите на фашистите?

— Това беше война със своя тактика и стратегия. През двайсетте и трийсетте години излязоха повестите ми „Сребърната сватба на пол-

ковник Матов“, „Мехмед Синап“ и „Холера“. В първата се разкриваше образа на хората, които безчинствуваха, съдеха и избиваха борците с присъди и без присъди — в „мирния“ живот, в семейството, службата, техния морал, отношения, начин на живот. В „Мехмед Синап“ се рисува в исторически план въстанието на селяните в Родопския край в началото на миналия век, за да се покаже по аналогия смелостта и героизмът на народните маси, когато трябва да се борят срещу своите експлоататори и поробители. Третата, „Холера“, засягаше основно войната, такава, каквато я познавах в двете Балкански войни и в Първата световна война — тържество на империалистическото скудоумие и пълна липса на човешко съзнание у ръководителите на държавите.

Преживяванията ми от тия войни намериха отражение главно в повестта „Холера“ и в редица разкази, стихотворения, публицистика. В тази повест е даден открит и непосредствен образ на войната. И за мене е особено интересно, не толкова като автор, колкото като писател и творец, който следва своите настроения, мисли и убеждения, че и до днес, и не само до днес, но днес повече от всякога, интересът към повестта се засилва. Може би затова, че военните настроения на Запад, антивоенните на Изток, създават този интерес, актуализират повестта. Лично аз съм доволен, че чрез нея се внася най-дълбока ненавист към войната. За това говорят писмата, които имам от наши читатели, от читатели в Съветския съюз, от Унгария, а напоследък от Източна Германия. От тях се убеждавам, че действително повестта буди антивоенни чувства.

— Да ни кажете нещо повече около създаването на „Холера“?

— Когато в началото на 30-те години възшествието на Хитлер стана неизбежно, аз разбрах, че войната се очертава на хоризонта. Целият наш прогресивен литературен фронт взе рязка позиция срещу войната. Ние дори нарекохме движението антивоенно, а не движение за мир. В органа на Антивоенния комитет „Преглед на антивоенното движение“, аз, като редактор, смятах, че всякакъв компромис в случая е неуместен и затова дадох на вестника атакуващ характер.

„Пред тази най-реална опасност трябва да забият всички камбани — писах аз в същия вестник — да се пробудят всички заспали съвести, всички воли, способни да ценят силата като творческа, а не като разрушителна ценност, всички човешки сърца, родени да бъдат не тор на земята, а нейна радост и надежда!“

В такава обстановка бе замислена и създадена повестта „Холера“.

Българската военщина възприе повестта като „гавра с мундира и свещеното национално знаме“, докато читателите откриха в нея отговор на въпросите, които ги вълнуваха — въпросите за безумието на войната, тъй органически свързана с интересите на владетелните класи, с капитализма и буржоазния експлоататорски строй.

Какво намираха в нея (не говоря за критиката, която бе със затыкнати уста), а масата на читателите? Че тя „разкрива истината за войната до последната буква“. В писмата си те я сравняват с „Огъня“ от Анри Барбюс, което, разбира се, ме ласкаеше, но аз имах по-скромни задачи: тя не достига масовостта на изображението и политическия ефект на романа на Барбюс. Тя наистина „отразява чувствата на широката войнишка маса“, която в края на войната в 1913 година сложи начало на войнишките бунтове в Македония.

Реакцията намери случай да си отмъсти. След излизането на книгата от печат нейният автор бе проследен след полунощ и нападат от група

млади офицери, оставен в безсъзнание на улицата, а в пазвата му бе сложено „предупреждение“: „Армията наказва предателите и родоотстъпниците“.

— Как Вие схващате принципа: пишете истината?

— Истината има много лица и дори някой фанатичен декадент от Запад може да каже, че той също дири истината. Но неговата истина е субективна, докато ние, с нашия социалистически метод, дирим обективната истина. Позволете ми да дам един пример. В моя роман „Зазоряване“, в който се описва животът на село в навечерието на Втората световна война, се засягат хора от народа и интелигенцията — изключени студенти за „опасни“ убеждения, учители, служачи, кръчмари. Изненада ме писмото на читател от неизвестно село, който пишеше: „Кога сте били в нашето село, та го описвате тъй подробно в романа? Повечето от героите Ви са наши познати, че дори името на кръчмаря бай Иван Мустакерести“. Разбира се, никога не съм бил в това село, нито познавам хората му. Получила се е аналогия между опита и познавателния апарат на автора и конкретната действителност.

Познаването на действителността — ето разковничето на правдивото отразяване на живота, на вярното изобразяване на характерите, на техните действия и душевност. Но познаването на живота е сложен процес, който писателят изживява по пътя на своя растеж. Той сам вижда, че днес не е това, което е бил вчера, че хоризонтите на действителността се разтварят все по-широко пред него. От друга страна, разбира се, нужна е и една и художествена подготовка.

— Какво е мнението Ви за съветската литература? Упражнила ли е тя върху Вашето творчество въздействие и какво?

— Да. С едно „да“, разбира се, не се изчерпва моето отношение към съветската литература, нейното влияние върху българската. Това влияние датира още от времето на Великата октомврийска революция, започвайки с „Дванайсетте“ на А. Блок, с поезията на С. Есенин и Маяковски, до Н. Тихонов, А. Твардовски, Исаковски, А. Толстой, М. Шолохов, К. Федин, И. Еренбург и много други. Това влияние върви паралелно с борбата на нашия народ срещу националната реакция, за тържеството на революционното развитие. То се изразява в укрепването на позициите на социалистическия реализъм, на хуманизма и героизма на новия съветски човек. Цяло поколение български писатели се учат от съветската литература и поезия, от съветската култура. При това, те ни най-малко не губят националния си облик, защото едновременно следват традициите и новаторството на българската литература от революционното минало, на Ботев, Вазов, Яворов, Смирненски.

Що се отнася до влиянието на съветската литература в моето развитие като писател, мисля, че то е преобладаващо. То е едновременно възпитателно, обогатяващо, преизпълнено с любов и благодарност към литературата, която ни откри необятни хоризонти на мисълта и чувството, на творческия и естетически прогрес.

— Какво е мястото и значението на съветската литература в развитието на съвременната световна литература?

— Смятал съм и сега **смятам**, че влиянието на съветската литература в световен мащаб е много голямо и много силно. Дори независимо от желанието на някои литературни среди на Запад, на някои западни писатели, това влияние преминава границите, както се казва, „без виза“. Цяла редица съвременни писатели в капиталистическия свят, чиито творби

„Иностранна литература“ периодично обсъжда, бележат силното идейно влияние на съветската литература що се отнася до разкриване недъзите на капиталистическия живот. Тук, впрочем, не бива да се изпуска предвид Лениновата мисъл за „двете култури в една култура“ — едната залязваща, другата възходяща. . . В това отношение съветската литература е допринесла и допринася твърде много и е дала и дава добри плодове. Фактът, че има писатели — и в Италия, и в Англия, и в САЩ — да не говорим за другите страни — които поставят много остри социални проблеми в перспективата на едно бъдеще развитие, показва, че съветската литература действа и влияе, бих казал, без да прави усилия за това. Действа по силата на своята природа и идейно-художествена насоченост.

— Кои свои произведения смятате най-добри?

— Тия, които още не са написани. В процеса на писането винаги ми се струва, че това, което пиша, е хубаво, заслужава си труда. А след време виждам, че бих могъл да го напиша и по-хубаво, че хубавото ще дойде по-късно. Кое обаче бих сметнал за най-добро, затруднявам се да кажа. Може би някои творби, които отразяват мъдростта на народа, мислите и чувствата на обикновените хора.

Това, че съм работил в почти всички литературни жанрове, е причина някои от тях да изостанат за сметка на други, което е недостатък на моя метод на работа. Често си правя критика, че като председател на своето стопанство може би не съм отгледал някои от редките плодове на въображението.

— Какво е мнението Ви за литературната критика? Подпомага ли тя литературния прогрес, израстването на таланта?

— Какво да Ви кажа? Критиката, според мен, е като хубава жена, която често сменя обекта на любовта, не от липса на морал, а от изблик на чувства. Познавам критици, които местят своите позиции според посоката на вятъра. По тая причина, струва ми се, не съществува „обективна“ критика, която не би могла да се критикува. Белински казва, че критиката също подлежи на критика. Белински също е грешил, но тъй е велик затова, защото е можал да обясни и утвърди гениалните образи на Пушкин, Гогол, Лермонтов, Достоевски. За това му е помогнала любовта му към тия изключителни представители на великия руски народ.

Когато критиката е сочила отделни слабости в мои произведения или дори ги е отричала, аз не съм взимал сърдита физиономия. От всяка критика съм се стремил да извадя едно зрънце истина, което да ми помогне. Извечно е, че „приятелската“ критика, тъкмо защото е приятелска, не казва пълната истина, докато „неприятелската“ — чужда на всякакви „церемонии“ — може да те накара да се замислиш. Затова рядко влизам в спор с критиката. Стремя се да я опровергавам с нови произведения. Този е един от положителните резултати на критиката.

И не само по отношение на творчеството, но и по отношение на общественния живот. Човек усеща по разговорите или просто чете мислите на някои хора, които смятат, че ето на — ти си готов да сложиш оръжието, но идва момент, когато ги опровергаваш и. . . засрамваш. Същото се отнася и за литературата.

— Какво е мнението Ви за решенията на XXII конгрес на КПСС и какво е тяхното отражение у Вас?

— Това бе наистина „конгрес-богатир“, преминаване в нова ера на развитие. Няма да говоря за грандиозните перспективи на новата Прог-

рама на КПСС, както и за значението на програмата за изграждането на новото човечество, на новия образ на света. Що се отнася до ликвидацията на методите на култа към личността на Сталин, в тия решения аз виждам начало на нова културна революция, скок от инерция към възход. Те са не само освобождение от догмите, но и възраждане на сърцата и душите, разкриване на спящите творчески извори, плодородие на духовни сили.

У нас в България решенията бяха посрещнати както се посреща обилен дъжд след продължителна суша — с чувство на облекчение и радост. Носмврийският пленум на БКП осъди методите на култа в държавния живот и неговите носители в културната област остро и безвъзвратно. Несъмнено дългият застой в литературата ще бъде последван от ново творческо раздвижване.

— Как гледате на поезията и прозата във Вашето творчество?

— С мен се получи така, че настроенятия от младежкия период, за които говорих, в поезията ми продължаваха да живеят по-дълго, отколкото в прозата. На какво се дължи това явление? Обяснявам си го с факта, че поетическите образи западат по-дълбоко в съзнанието и като картина на душевни преживявания имат по-малка връзка с обективната действителност. Това са повече лични емоции, душевна борба, митологични влияния, връзки с минали култури, които поетът по-трудно успява да прехвърли от едно светоусещане в друго. Например в стихотворението ми „Нека“ (1910) се преплита тази борба и неприемане на живота (на буржоазната действителност), но някак си обърнати с главата надолу:

Нека животът коси
слаби завехнали ветви,
нека ни хвърля със клетви
в мрачни гнезда на оси!

Ний му жестоко мъстим
в час на напеви чудесни:
наште безхитростни песни
нему отровен са дим!

Разбира се, „безхитростните песни“, за които става дума, едва ли имат подобно „убийствено“ действие върху суровия живот с неговите неправди и злодеяния, не само защото не достигат до ушите на грабителите и експлоататорите, но оставят равнодушни и тия, до които са адресирани. Тази е слабата страна на въпросната поезия. Прозата, напротив, е „по-обективна“ — тя е самият живот. Тя е по-ефикасно, по-могъщо оръжие, което може да нанесе удар върху цитаделата на врага, да пробуди спящите, да импулсира разуверените. Разбира се, същото действие има и поезията, ако тя е като поезията на Маяковски например.

— Вие участвахте като делегат в Световния конгрес за общо разоръжаване и мир в Москва през тази година. Какви са Вашите впечатления от него и какви ще бъдат резултатите от неговите решения? Какво е Вашето участие в борбата за мир?

— Конгресът бе величествена манифестация на народите, на волята и борбата им за обуздаване рицарите на войната, за нейното изтриване от лицето на великата майка-земя. В нашия велик век на космически открития, на кораби-спътници, които за пръв път откриват тайнствените врати на космоса и изнасят в звездното пространство герои-космонавти, нима не са престъпление против човечеството безумните планове на хора,

които живеят с пъклените замисли за ядрена война? Нима човешките катакомби в миналото, деянията на злодеи като Тимур, Торквемада, Хитлер, средновековните вартоломееви ноци и опустошенията на Хиросима трябва да се повторят в новата ядрена война в нечувани размери? Хората на нашия век няма да допуснат нова катастрофа! Това прозвуча решително и спокойно, както подсбава на по-силния, на конгреса за разоръжаване и мир, в неговото възвание към народите.

Що се отнася до моето участие в борбата за мир, за това ще говорят други. Макар че съм участвувал почти във всички конгреси за мир от 1935—1962 година, аз смятам, че тази дейност е била мой дълг и че важно е тя да се е отразила пряко или косвено в моето творчество. И именно по тая причина смятам, че участието на писателите в борбата за мир трябва освен общественно-публицистичен, да добива художествено-творчески израз.

Вие питате как се отразява борбата за мир в българската литература?

След ликвидацията на неправилните методи на култа към личността, в литературата, особено в поезията, настъпва очакван възход. Поетите засягат основните проблеми на епохата, както и борбата за мир и разоръжаване. При това с нови образи, стилово многообразие и широта. Няма български поет, който да не е въввлечен в тази насъщна задача на времето, макар че, общо взето, това участие не е било масово и постоянно. Дължи се може би на факта, че нашият народ е по начало миролюбив и че противоречие между правителство и народ в тази насока не съществува. Но това обяснение е според мен погрешно, защото и най-миролюбивият народ при известни обстоятелства трябва да се държи в състояние на мобилизация срещу силите на войната, против враговете на мира, да се държи будно съзнанието му.

— Какво мислите за обществения патос на съвременната литература в страните на социалистическия лагер? Смятате ли, че има отслабване на тоя патос?

— Ако смятаме, че широките читателски множества в тия страни са израствали културно с цяла копраля, трябва да признаем, че обществения патос, т. е. хората на социалистическото строителство дирят висока идейно-художествена поезия и литература и това личи по отзивчивостта на писателите в създаването на новаторски творби в идеологично, жанрово и стилово отношение. Но ако се запитае, дали това новаторство не се ограничава (говоря за поезията) само в комбинации на красиви на глед образи (Пабло Неруда), които трудно се свързват с действителността, със съзнанието на съвременния читател, работник, архитект, агроном, учител, затворени в тесния кръг на поетическо любителство, ще трябва да поставим нови задачи за разрешение. Би трябвало може би да се намали този висок градус на поетическа температура до някаква простота и сложност в пушкински смисъл, до сложността и простотата на жизнения ритъм у Маяковски.

Животът е богат, многообразен, дава обилен материал за възпроизвеждане. Епохата, в която живеем, е пълна с много по-дълбоко съдържание от всяка друга, една от най-великите епохи в историята. Да извикат на преден план патоса на творчеството, възторга от съвременния живот, идеите на нашето време и ги направят жизнени, ясни, без мъгляви контури, приемливи за душевността на новия човек — ето призиванието на талантливите съвременни поети.

— Само за поезията ли се отнася или и за другите жанрове?

— В изкуството на другите жанрове има повече жизнена правда и повече изкуство в жизнената правда. Тия мои мисли не са конкретизирани с примери, но в тях има, струва ми се, белези на един дългогодишен опит.

— Какви перспективи виждате за литературата в епохата на космическите полети? Как се отразява навлизането на човека в космическото пространство в творчеството на писателите?

— Небето винаги е било обект на визионерско съзерцание от най-далечни времена, едновременно на идеалистически заблуди и суеверия. Днес астрономическата карта на вселената се превръща в реално поле на научни изследвания с непосредствено участие на човека-космонавт, в науката за Космоса. Литературата в нашия социалистически лагер приема този факт като победа на комунистическата култура, като импулс за нова насока на художественото вдъхновение. „Не е ли поезията космически кораб и летецът в него — поетът със своето въображение?“ — писах аз неотдавна по повод излитането на кораба-спътник 1. И по-нататък: „Наистина, научното и поетическо мислене са несъчетаеми, обаче в някаква точка се срещат, за да се разделят отново поради различието на задачите им. . .“